

بررسی تاثیر خوشرویی در تعامل بین همسران از دیدگاه روایات

زهره مرضیه

چکیده

در نگرش قرآنی، عدم پیراستگی اخلاقی هر یک از زن و شوهر می‌تواند تنازع و تنش در درون خانواده برانگیزد و خانواده را تا سرحد جدایی و فروپاشی به پیش برد. محیط خانه و خانواده با خوش اخلاقی زوجین دوام پیدا می‌کند و اگر در محیط خانه خوش رفتاری نباشد این کانون گرم به محلی سرد و بی روح تبدیل خواهد شد. مرد و زن باید در خانه خوشرفتاری کنند. پژوهش حاضر که از نوع مقالات مروری و کتابخانه‌ای می‌باشد که به بررسی تاثیر خوشرویی در تعامل بین همسران از دیدگاه روایات اشاره دارد. در نتیجه خوش رفتاری در خانه باعث استواری کانون خانواده می‌شود و بهترین زمینه برای تربیت کودکان است. علاوه بر آن، خوش رفتاری زن و مرد در خانه باعث آثار مطلوب در آخرت است. بنابر برخی روایات کیفر بدرفتاری در خانه اثرش در همان در شب اول قبر نمایان می‌شود. در این مقاله شما را با تاثیرات خوش رویی در تعامل همسران و استحکام آن از دیدگاه روایات آشنا خواهیم کرد.

کلمات کلیدی: خوش رویی، خانواده، همسر، روایات.

مقدمه

تاریخ حیات اجتماعی انسان از منظر قرآن، با آفرینش - تقریباً هم زمان - یک مرد و یک زن که زوج و همسر یکدیگر بوده اند آغاز یافته و از نسل آن دو جامعه بزرگ بشری گسترش یافته است.

یکی از صفات نیک هر انسانی، خوشرو بودن و داشتن لبخند بر لبها در برخورد با دیگران است. تبسم و لبخند، یک نیروی شگفت‌انگیز اجتماعی دارد که هر کس با آن وارد جایی شود، همگان را به خود جلب می‌کند و مورد استقبال و احترام قرار می‌گیرد. لبخند و شادی قابل انتقال است و برای دیگران نیز سودمند می‌باشد. قلب شادمان و چهره باز، یک سرچشمه شادی است که همه چهره‌های پیرامون خود را شکفته و خندان می‌سازد.

یکی از مهمترین سفارش‌های اسلام به انسان‌ها، حسن خلق و خوش اخلاقی است. به طور کلی، اسلام همه انسان‌ها را ملزم به رعایت حسن خلق می‌کند و از بد اخلاقی باز می‌دارد. مسائلی همچون حسن خلق، ملاطفت در برخوردها، ترک خشونت در معاشرت، نگهداشتن احترام افراد و ارج نهادن به شخصیت و حقوق دیگران، از جمله صفات عالی و روحی هر انسان خود ساخته و تربیت شده‌ای است.

خوش اخلاقی سبب شیرین‌تر شدن زندگی، جلب دوستی و محبت دیگران، افزون شدن روزی، آباد گشتن سرزمین‌ها و طولانی شدن عمر می‌شود و این امر با افزایش پاکی و صفای باطنی، انسان را به پیامبر اکرم(ص) نزدیک می‌کند و عذاب الهی را تخفیف می‌دهد. در مقابل، بد اخلاقی، باعث سخت شدن زندگی، کاهش روزی، از دست دادن محبت دیگران، ناراحتی طولانی، فاسد شدن ایمان و فشار قبر می‌شود.

هیچ نیرویی نمی‌تواند با کانون خانواده یا گروه دوستانی که در آنجا لبخند و شادی وجود دارد، مقابله کند. کسی که دارای این صفت نیکو است، تأثیر چشمگیری روی دوستان و نزدیکان خواهد داشت و وجودش برای همه آنها نعمتی آسمانی است؛ فرزندان که در این گونه کانون‌های گرم و پر نشاط پرورش یابند، در آینده افرادی فعال، مؤثر خدمتگزار، گشاده‌رو و خوش اخلاق خواهند بود؛ ولی معمولاً کسانی که بد خلق و ناراحت هستند و قیافه‌ای گرفته و افسرده دارند، در خانواده‌هایی بزرگ شده‌اند که از این نعمت بی بهره بوده‌اند و پدر و مادرشان غالباً در زندگی، اختلاف و کشمکش داشته‌اند.

تأثیر اخلاق در استحکام خانواده

«خُلُق عبارت از شکل درونی انسان است، چنان‌که خُلُق شکل ظاهری اشیاء است. غرایز، ملکات و صفات روحی و باطنی که در انسان است، اخلاق نامیده می‌شود و به

اعمالی که از این خُلقیات ناشی گردد، نیز اخلاق می‌گویند».¹ غزالی نیز اخلاق را عبارت از «اصلاح و پیراستن قوای نفس» می‌داند. وی معتقد است اخلاق، هیأتی رسوخ‌یافته در نفس است که باعث می‌شود انسان با سهولت، آسانی و بدون تأمل و اندیشه رفتار نماید. این حالت، زمینه صدور افعال پسندیده و نیکو و دوری از افعال زشت و ناپسند است».

با رجوع به تعریف‌های اخلاق، مشخص می‌شود که رابطه اخلاق و خانواده، رابطه‌ای کاملاً مستقیم و الزامی است؛ زیرا انسان جز در محیط امن و سازنده خانواده، هرگز قادر به کسب آگاهی، کمال و رفع نواقص از نفس و رفتار خود نمی‌باشد. بنابراین، انسان که جویای کمال و گریزان از ضعف و نقص است، طالب حضور در خانواده و تحکیم روابط اعضای آن می‌باشد. به طور کلی، استواری و محکم بودن خانواده‌ها، حاصل پایبندی‌های اخلاقی اعضای آن و پرهیز از کج‌خلق است.

لبخند و تبسم نشانه راضی بودن است و بزرگترین نعمتی که باعث خوشبختی انسان می‌شود، رضایت و خشنودی است. چهره شاد و خشنود داشتن، ضمیر را روشن و حل بسیاری از مسائل را سهل و آسان می‌سازد؛ همچنانکه ترشرویی و ناخشنودی همیشگی، خطر بزرگی را در پی خواهد داشت؛ دیر یا زود بر روی سلامت فکری، روحی و جسمی انسان اثر می‌گذارد، تعادل روانی را بر هم می‌زند و سبب کنار کشیدن و رنجیدن دیگران نیز می‌شود.

یکی از مهمترین سفارش‌های اسلام به انسان‌ها، حسن خلق و خوش اخلاقی است. به طور کلی، اسلام همه انسان‌ها را ملزم به رعایت حسن خلق می‌کند و از بد اخلاقی باز می‌دارد.

خداوند پیامبر (ص) را به داشتن خلق عظیم چنین می‌ستاید: «وانک لعلی خلق عظیم؛ و تو (ای پیامبر) اخلاق عظیم و برجسته‌ای داری».²

مسائلی همچون حسن خلق، ملاطفت در برخوردها، ترک خشونت در معاشرت، نگهداشتن احترام افراد و ارج نهادن به شخصیت و حقوق دیگران، از جمله صفات عالی و روحی هر انسان خود ساخته و تربیت شده‌ای است.

پیامبر اکرم (ص) فرموده است: «ما یوضع فی میزان امرء یوم القیامه افضل من حسن الخلق؛ در روز قیامت چیزی برتر و بالاتر از حسن خلق در ترازوی عمل کسی نهاده نمی‌شود».³

¹ مهدوی کنی، محمدرضا. نقطه‌های آغاز در اخلاق عملی. 1371

² سوره قلم، ۴.

³ الکافی : 2/99/2

و نیز می فرماید: «اکثر ما تلج به امتی الجنه تقوی الله و حسن الخلق؛ بیشترین چیزی که سبب می شود امت من به خاطر آن وارد بهشت شوند، تقوای الهی و حسن خلق است.»¹

خوش اخلاقی سبب شیرین تر شدن زندگی، جلب دوستی و محبت دیگران، افزون شدن روزی، آباد گشتن سرزمین ها و طولانی شدن عمر می شود و این امر با افزایش پاکی و صفای باطنی، انسان را به پیامبر اکرم (ص) نزدیک می کند و عذاب الهی را تخفیف می دهد. در مقابل، بد اخلاقی، باعث سخت شدن زندگی، کاهش روزی، از دست دادن محبت دیگران، ناراحتی طولانی، فاسد شدن ایمان و فشار قبر می شود.

حسن خلق در خانواده

در منابع اسلامی، در باره رعایت حسن خلق در خانواده بسیار سفارش شده است. بسیاری از آیات و روایات، مردان را به خوش اخلاقی با همسرانشان فرا می خوانند.

قرآن کریم به مردان دستور می دهد با همسران خود به طور شایسته رفتار کنند:

«وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ بِأَمْرٍ مِّنْ لَّدُنْكَ وَنِكَوْبِی مَعَاشِرَتِ كُنْد.»²

پیامبر اکرم (ص) نیز فرمود: «خیرکم خیرکم لاهله و انا خیرکم لاهلی؛ بهترین شما کسی است که برای خانواده خود بهترین است و من بهترین افراد برای خانواده ام هستم.»

امام صادق (ع) می فرماید: «رحم الله عبداً احسن فیما بینه و بین زوجته؛ خداوند رحمت کند بنده ای را که رابطه خود و خانواده اش را نیکو گرداند.»

همچنین آن حضرت فرموده است: «لا غنی بالزوج عن ثلاثة اشیاء فیما بینه و بین زوجته و هی: الموافقه لیجتلب بها موافقتها و محبتها و هواها، و حسن خلقه معها، و...؛ مرد در رابطه خود و همسرش از سه چیز بی نیاز نیست؛ اول، موافقت با همسر تا از این طریق موافقت و محبت و دل او را به دست آورد؛ دوم، خوش اخلاقی با او؛ و سوم...»

در برخی از روایات نیز خوش اخلاقی از بهترین صفات و بد اخلاقی از صفات بسیار ناپسند زنان معرفی شده و از آنان خواسته شده با شوهر خود با اخلاقی خوش برخورد کنند و از بد اخلاقی بپرهیزند.

امام علی (ع) فرمود: «خیر نسائکم... الهینه اللینه المواتیه...؛

¹ الکافی : 6/100/2

² نساء، ۱۹.

بهترین زنان شما آنانی هستند که با شوهر خود مهربان و نرم‌خو هستند و با او همراهی می‌کنند.¹»

و پیامبر اکرم (ص) فرمود: «شرار نسائکم... اللجوجه العاصیه... بدترین زنان شما آنهایی هستند که... نسبت به شوهر خود، لجباز و نافرمان می‌باشند.»²

در برخی از روایات، نسبت به پیامدهای بداخلاقی زن و شوهر در خانواده هشدار داده شده است.

نقل شده هنگامی که سعد بن معاذ (صحابی پیامبر اکرم (ص))

از دنیا رفت، پیامبر (ص) در تجهیز و تکفین او تلاش فراوانی کرد. مادر سعد که این وضع را مشاهده کرد، صدا زد: «یا سعد، هنیئالک الجنه؛ ای سعد، بهشت گوارایت باد.»³

پیامبر (ص) به او فرمود: «یا ام سعد، لا تجزمی علی ربک، فان سعداً قد اصابتہ ضمه؛ ای مادر سعد، این چنین با قطعیت چیزی به خدا نسبت مده، همانا سعد دچار فشار قبر شد.» هنگامی که اصحاب علت آن را پرسیدند، آن حضرت پاسخ دادند: «انه کان فی خلقه مع اهله سوء؛ اخلاق او با اهل و عیالش بد بود.»⁴

همچنین از آن حضرت روایت شده است: «ویل لامراه اغضب زوجها، و طوبی لامراه رضی عنها زوجها؛ وای به حال کسی که همسر خود را به خشم آورد و خوشا به حال زنی که شوهرش از او خشنود باشد.»⁵

نرم‌خویی و مهربانی

از ویژگی‌های مؤمنان، نرم‌خویی و ملاطفت و فروتنی در گفتار و رفتار است.

امام علی (ع) فرمود: «ان المومنین هینون لینون؛ همانا افراد با ایمان، مهربان و نرم‌خو هستند.»

و امام صادق (ع) می‌فرماید: «اذا اراد الله عزو جل باهل بیت خیراً رزقهم الرفق فی المعیشه؛ هنگامی که خدا برای اهل یک خانه خیر و نیکی را خواسته باشد، مهربانی در زندگی را روزی آنها می‌گرداند.»⁶

نرم‌خویی و مهربانی به دو صورت در افراد نمود می‌یابد: خوشرویی و خوش‌زبانی. در منابع اسلامی نسبت به این دو سفارش شده و آثار مثبت آنها بیان شده است.

¹ کافی، ج 5، ص 325.

² کافی، ج 5، ص 326.

³ فعّالی، محمد تقی، (1394) سبک زندگی رضوی، چاپ اول.

⁴ بحار الانوار، ج 70، ص 298.

⁵ بحار الانوار، ج 70، ص 246.

⁶ کافی، ج 5، ص 88. 14.

مراعات شروطی اخلاقی جایز شمرده می شود و در حقیقت، بر ملاحظات اخلاقی متوقف است.

در حوزه حقوق و تکالیف خانوادگی، به دلیل اهمیت و جایگاه خاص خانواده در دیدگاه اسلام، برای استیفا و انجام هر نوع حق و تکلیفی، دستورات اخلاقی وارد شده است. این رویکرد، نقطه قوت و امتیاز تعریف خانواده در دیدگاه اسلام نسبت به رویکردهای دیگر است. در واقع خانواده در این دیدگاه با هدف محبت ورزی و رسیدن به آرامش تشکیل می شود و راه تحقق این هدف، به طور قطع، در حکومت، اخلاق مداری در گستره روابط خانوادگی است.¹

«اخلاق» را می توان در رویکردهای متفاوتی تعریف و تحدید نمود. بر این اساس، در آرای گوناگون، میزان شمول «اخلاق مداری» در عرصه های مختلف حیات بشر، اعم از اجتماعی، اقتصادی، خانوادگی و فردی، متفاوت است. در رویکرد اسلامی، «اخلاق مداری» از مفاهیم بنیادین و ضروری زندگی انسان به شمار می رود و تمامی تعاملات اجتماعی و حالات فردی وی را شامل می شود.

به طور کلی، می توان اذعان داشت یکی از ارکان و اهداف مهم دین، اخلاق است. مقصود از تمام معارف دینی و انجام مناسک و شعائر، ایجاد تحول اخلاقی در انسان است. هنگامی که به آموزه های دین مبین اسلام نظر می افکنیم، درمی یابیم که تأکیدات قرآن کریم، انبیای الهی و ائمه اطهار (علیهم السلام) بر غایات و ثمرات اخلاقی، بیانگر ارزش بی همتای عنصر اخلاق در میان دیگر عناصر دینی است. رسول خدا (ص) در تأکید بر اهمیت عنصر اخلاق در تمامی دستورات دین اسلام فرمود:

«إِنِّي بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ، هَمَانَا مِنْ بَرَاءِ كَامِلٍ كَرَامَتِ هَآئِیْ أَخْلَاقِیْ مَبْعُوثٌ شَدَّاهُ.»²

همچنین منظور از «تکالیف زوجین در خانواده» مجموعه ای از اوامر و فرامین الهی است که بر عهده زن و مرد در درون نهاد خانواده و در تعامل با یکدیگر و فرزندان گذاشته شده است. این تکالیف در دیدگاه اسلام با طبیعت و تکوین جسمانی زن و مرد پیوند دارد. این اصل را می توان از وجود کارکردهای اجتماعی و خانوادگی متفاوت زن و مرد در آموزه های اسلامی دریافت نمود.

در واقع «جنسیت»، به عنوان یکی از مهمترین ممیزات طبیعی انسان ها، در زمره ارکان تعیین کننده حقوق و تکالیف زوجین به شمار می رود و اساساً دلیل طبیعی و بنیادین تشکیل نهادی به نام خانواده را می توان تمایز جنسی انسان ها دانست.

¹ آل رسول، سوسن. اخلاق وفاداری همسران و شاخصه های ارزشی آن در اسلام. 13-29.

² بحار الانوار، ج 68، ص 44.

این تمایز سبب می شود، با تقسیم کاری مبتنی بر جنسیت میان زوجین، اولاً وحدت را در خانواده محقق نمود، ثانیاً از هر یک از اعضای خانواده متناسب با مهارت و طبیعت وی انتظار انجام تکلیف داشت و این گونه تکلیف مالایطاق را از عهده افراد برداشت و ثالثاً با استفاده درست و بهینه از قدرت و اندیشه از زن و مرد، اهداف خانواده را جامه عمل پوشانید.¹

این حقیقت که «در یک مجموعه هماهنگ، هیچگاه همه اعضا نمی توانند مسئولیتی همانند و مشابه یکدیگر داشته باشند» مورد تأیید هر انسان اندیشمندی است. بنابراین دین اسلام، بر مبنای همین اصل ساده و در عین حال اساسی و بنیادین، روابط زن و مرد را در خانواده تنظیم نموده است و در کنار آن از هر یک از آن دو، در جهت زیبایی و تداوم روابط زناشویی، خواستار التزام به اصول اخلاقی در حین انجام تکالیف شده است.

در تعالیم اسلامی، در تمامی مراحل تشکیل خانواده، از مرحله انتخاب همسر تا انجام مراسم خواستگاری و پس از آن در طول زندگی مشترک زوجین و حتی اقدام به انحلال خانواده، توصیه های اخلاقی متعددی وجود دارد.

از بنیادی ترین و مهمترین اصول اخلاقی دین اسلام در خانواده و اجتماع، که در سوره نساء بیان شده، اصل «معاشرت به معروف»² است. این اصل، که بر رفتار حقوقی و اخلاقی شوهر در خانواده حکومت دارد، یک انقلاب معرفتی پیرامون جایگاه زن در اجتماع صدر اسلام به شمار می رود.

آیه مذکور از دو جهت به حمایت جدی از گروه زنان در جامعه و خانواده اقدام نموده است. از یک سو، جنبه سلبی دارد و برای زدودن دو سنت جاهلی عرب در مورد زن مطرح شده است و از سوی دیگر، با لحنی آمرانه و ایجابی، توصیه اخلاقی «حسن معاشرت» را بیان کرده و در صدد نهادینه کردن رفتار مناسب و انسانی با زن در خانواده و جامعه است.

در این آیه، خداوند به مردان، که دارای حق طلاق هستند، توصیه می کند تا حد امکان، معاشرت به معروف و رفتار شایسته را ترک نکنید و نیز در شرایط ناخوشایند، فوراً تصمیم به جدایی یا بدرفتاری نگیرید و تا آنجا که قدرت دارید، مدارا کنید.

گرم کردن محیط خانه و دل همسر از وظائف شوهر است و وی باید در طول شبانه روز ساعتی را به همسرش اختصاص دهد، نه اینکه روز را در خارج از خانه مشغول به کار شود و شب هم دیر وقت به خانه باز گردد.

¹ هوشنگی، حسین و همکاران. اهمیت و جایگاه عشق بین همسران در سبک زندگی اسلامی- قرآنی. 117-143.

² نساء، ۱۹

همچنین باید مرد در خانه با حوصله به گفته های همسرش گوش فرا دهد و به خواسته های مادی و معنوی او توجه کند، اگر چه سلیقه او را نپسندد. حتی اگر زن حرف های غیر معقول بزند. این امر جزئی از وظیف مرد شمرده می شود.¹

عوامل فراوانی در تحکیم بنیان خانواده و سرزندگی آن مؤثرند، از جمله: حسن معاشرت در خانواده که در دو محدوده مرزهای حقوقی و دستورالعمل های اخلاقی تعیین می شود، نظم و انضباط که اسلام در هیچ یک از حوزه های جامعه خود به هرج و مرج معتقد نیست، بلکه همواره خواستار نظم و انضباط در همه ابعاد فردی یا همگانی است.²

توجه به یکسانی در آفرینش، همکاری و همدردی، اندیشه تساوی میان مرد و زن، همکاری و همدردی با خانواده باید در چارچوب آیین خدا باقی بماند و وسیله فساد، رشوه و غصب حقوق و اشاعة فحشاء نگردد. یکی از عواملی که سبب تفاهم و همکاری اعضای خانواده می گردد، وجود روحیه مشورت در خانواده است که در عین ایجاد خانواده ای مستحکم و صمیمی، بهترین محافظ در برابر مشکلات و موانع زندگی نیز هست.

انسان تشنه دوستی و محبت است. انگیزه بسیاری از تلاش ها و زحمات طاقت فرسای زندگی، محبت است و وجود آن در خانواده، انسان را به فعالیت و کسب معاش وامی دارد. حفظ حرمت و شخصیت دیگران، در گرو احترامی است که در برخوردها از انسان ظاهر می گردد. رعایت این مسئله خصوصاً از سوی کسانی که با هم انس و الفت دارند، باعث استحکام دوستی و گرمی روابط خواهد شد که بارزترین مصداق آن خانواده است.

از عوامل دیگر تحکیم خانواده می توان موارد زیر را نام برد: صبر و پایداری زندگی، روحیه عفو و گذشت، حاکمیت صداقت در فضای خانواده، پرهیز از سوء ظن و آفت حسد، رازداری و وفاداری، مشی آرام و بی تکبر، حلم و بردباری، ترس از کیفر الهی، دوری از افراط و تفریط، تواضع، دوری از سختگیری و اسراف و احسان به پدر و مادر.³

نتیجه گیری

دین اسلام در راستای هدف والایی که برای تشکیل خانواده نهاده است، هر یک از زوجین را به فراخور تکالیفی که در قبال یکدیگر بر عهده دارند، دعوت به رعایت

¹ مهدوی کنی، محمدرضا. نقطه های آغاز در اخلاق عملی. 1371

² وسائل الشیعه، ج 20، ص 32.

³ آل رسول، سوسن. اخلاق وفاداری همسران و شاخصه های ارزشی آن در اسلام. 13-29.

ادب، اخلاق و مهرورزی نموده است و این توصیه ها از آیات قرآن کریم و روایات ائمه اطهار (علیهم السلام) قابل دریافت است.

هرچه خوش رفتاری و محبت به همسر و فرزند بیشتر باشد مسلمانی و ایمان بیشتر است. در وسائل الشیعه از قول معصوم آمده است: کسی بر ما اهل بیت مهربانتر است که بر همسر خودش مهربانتر باشد.

از دیدگاه اسلام، آدم خوب همانند هر فرد خوب، نمونه جامعه اسلامی است و جامعه برین باید از اینها الگو بگیرد، نه اینکه جوان خوب، نمونه جوانان، و مردان مسنّ خوب، نمونه مردان مسنّ هستند و زنان نمونه زنان و «اگر انسانی وارسته شد، الگوی دیگر انسان‌هاست. اگر مرد است، الگوی مردم است نه مردان، و اگر زن باشد، باز الگوی مردم است نه زنان.

منابع

قرآن کریم

بحار الانوار، ترجمه محمد دشتی.

آل رسول، سوسن. اخلاق وفاداری همسران و شاخصه های ارزشی آن در اسلام. زن و مطالعات خانواده، 1391، 4(16)، 13-29.

حرّ عاملی، محمّد بن حسن. آداب معاشرت از دیدگاه معصومین(ع) [برگزیده وسائل الشیعه]. ترجمه محمّدعلی فارابی و یعسوب عباسی علی کمر. مشهد: بنیاد پژوهش های اسلامی. 1386.

شیوه همسر داری، علامه سید محمد حسین فضل الله، ترجمه لطیف راشدی، ص 111.

غزالی، محمّد. کیمیای سعادت. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، 1371.

فعّالی، محمد تقی، سبک زندگی رضوی (3)- ازدواج و خانواده، مشهد: بنیاد فرهنگی هنری امام رضا (ع)، چاپ اول، 1394.

مهدوی کنی، محمّدرضا. نقطه های آغاز در اخلاق عملی. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی. 1371.

هوشنگی، حسین، امین ناجی، محمد هادی، جمشیدی راد، محمدصادق، و موسایی پور، محبوبه. اهمیت و جایگاه عشق بین همسران در سبک زندگی اسلامی- قرآنی. مطالعات قرآن و حدیث، 1393، 7(پیاپی 14)، 117-143.